

MODERN EUROPEAN AND GLOBAL DEVELOPMENT TRENDS IN PRE-SCHOOL EDUCATION

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-234-0-5>

ФОРМУВАННЯ ТЕКСТОТВІРНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК У ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Вітюк В. В.

ВСТУП

Модернізація початкової освіти, сучасний підхід до навчання мови у початковій школі має пізнавально-практичне спрямування, тобто зорієнтований на формування в учнів мовленнєвої компетентності, на виховання мовної особистості, яка бездоганно володіє лінгвістичними знаннями, уміннями створювати власні висловлювання різних типів, стилів і жанрів мовлення. Комунікативно-діяльнісний підхід до навчання української мови спонукає вчителя розвивати мовлення учнів не лише на спеціально відведених для цього уроках, а й систематично під час засвоєння мовного матеріалу, на інтегрованих уроках української мови та читання, літературного читання.

Стандартизована мовна освіта визначає нові підходи до навчання української мови в Новій українській школі, враховуючи Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти та Державний стандарт початкової освіти. У Державному стандарті початкової освіти метою рідномовної освіти визначено «розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного й національного самовияву, послуговуватися нею в особистому і суспільному житті, бачити її передумовою життєвого успіху» [12, с. 44]. У наш час навчання української мови ґрунтується на засадах компетентнісного підходу, що передбачає розвиток і формування мовної особистості, яка не тільки знає українську мову, а й постійно використовує її у повсякденному спілкуванні, любить, шанує і дбає про її збагачення.

Актуальність дослідження визначається, з одного боку, завданнями реформування мовно-літературної початкової освіти в Україні, спрямованими на розвиток мовно-мовленнєвої

компетентності учнів початкової школи на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого, текстоцентричного підходів, з іншого, – відсутністю в українській лінгводидактиці спеціально розробленої системи роботи над формуванням текстотвірних умінь і навичок у здобувачів початкової освіти Нової української школи.

Оновлення системи початкової освіти в контексті вимог Нової української школи зумовлює вдосконалення змісту і технологій навчання української мови. Стратегічні орієнтири розвитку початкової мовної освіти чітко окреслені в Державному стандарті початкової освіти. Відповідно до вимог Державного стандарту початкової освіти у мовно-літературній освітній галузі серед обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти важливе місце посідає уміння молодших школярів сприймати, аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати інформацію в текстах різних видів, медіатекстах та використовувати її для збагачення власного досвіду [с. 12].

Текст як основна одиниця комунікації набуває особливої актуальності впродовж останніх років ХХІ ст. Лінгвістичну природу тексту досліджували Ф. Бацевич, А. Вежбицька, Т. Воропай, І. Гальперін, А. Загнітко, І. Ковалик, А. Коваль, І. Кочан, Л. Мацько, О. Пономарів, О. Селіванова та ін. Особливості методики формування текстотвірних умінь і навичок учнів розкрито в наукових працях Н. Бондаренко, Л. Варзацької, М. Вашуленка, Н. Голуб, О. Горошкіної, Н. Грони, Т. Грубої, Т. Донченко, С. Карамана, О. Копусь, Т. Ладиженської, В. Мельничайка, Т. Ладиженської, Л. Овсієнко, М. Пентиліук, М. Стельмаховича, Г. Шелехової, І. Хом'яка та ін.

У лінгвістичній та лінгводидактичній літературі цінними для нашого дослідження є: аналіз поняття «текст», «медіатекст» та визначення етапів його створення, вивчення різних підходів до тексту та його основних ознак, адже текст є основним засобом формування мовно-мовленнєвої компетентності молодших школярів. У наш час навчання української мови вимагає комунікативного спрямування, для того щоб забезпечити активну соціокультурну діяльність учнів, викликати в них бажання висловлюватися, взаємодіяти зі співрозмовником, збагачувати мовлення з погляду лексичної та граматичної будови. Комунікативно-діяльнісний підхід до навчання української мови передбачає формування в учнів умінь сприймати, відтворювати і створювати усні й писемні висловлювання різних жанрів, типів і

стилів мовлення, покликаний формувати соціокультурні вміння й навички, необхідні молодшим школярам як у період навчання, так і в процесі майбутньої професійної діяльності та у повсякденному житті.

1. Текст як лінгвістичне та лінгводидактичне поняття

В українську мову слово «текст» було запозичене із німецької мови в XVIII ст., де *text* від латинського *textus* – «словесна єдність», тканина, сплетення, з'єднання, побудова. У довідкових виданнях, зокрема у «Сучасному словнику іншомовних слів», «Новому тлумачному словнику української мови» термін «текст» потрактовано у таких значеннях: 1) відтворена на письмі або надрукована авторська праця (висловлювання, документи, пам'ятки тощо); 2) слова до музичного твору; 3) основна частина друкарського набору; 4) друкарський шрифт; 5) літературний чи інший твір або його уривок для читання, аналізу тощо [30, с. 663; 31, с. 514].

У «Словнику української мови» в 11 томах поняття «текст» витлумачено як: 1) відтворена письмово або в друкованому вигляді авторська праця, документ, пам'ятка тощо; 2) зміст певного словесного твору; 3) основна частина друкарського набору без коментарів, виносок, приміток, малюнків і т. ін.; 4) літературний чи інший твір або його уривок для читання, аналізу тощо; 5) друкований шрифт, розміром близько 8 мм. [43, с. 57].

В Енциклопедії «Українська мова» текст визначено як писемний або усний мовленнєвий масив, що становить лінійну послідовність висловлень, об'єднаних у ближчій перспективі смисловими і формально-граматичними зв'язками, а в загальнокомпозиційному, дистантному плані – спільною тематичною і сюжетною заданістю [48, с. 704].

У «Словнику-довіднику з лінгводидактики» «текст» тлумачиться як висловлення, що має власну внутрішню структуру, певну побудову та є продуктом монологічного або діалогічного мовлення, вираженим в усній або писемній формах. Виділяють такі текстові категорії: інформативність, завершеність, цілісність, зв'язність, послідовність. Текст характеризується належністю до певного стилю мовлення (розмовного, художнього, наукового, публіцистичного та ін.), структурною організацією (складається із вступу, основної частини, заключної частини) [44, с. 24].

Проблему тексту науковці досліджували різнопланово, тому в зв'язку з різними підходами до вивчення поняття тексту сьогодні нараховується більше двохсот п'ятдесяти визначень цього терміна.

У сучасній мовознавчій науці загально визнаною є думка про те, що основною одиницею спілкування є усне або писемне висловлювання – текст, який становить найвищий рівень мовної системи. У лінгвістичних дослідженнях текст визначають, як максимальну одиницю мови найвищого рівня мовної системи; продукт мовлення; одиницю, що виражає судження; цілісне і зв'язне повідомлення, створене для передавання та збереження інформації; суму, сукупність або множину фраз; структурну і смислову єдність; як реально висловлене (написане) речення або сукупність речень, які можуть слугувати матеріалом для спостереження фактів мови [1; 6; 16].

У дослідженнях І. Ковалика, Л. Мацько, М. Плющ текст визначено як «писемний чи усний потік, що являє собою послідовність звукових, графемних елементів у синтаксичних структурах (реченнях), які виражають комплекс пов'язаних між собою суджень» [17, с. 7]; «повідомлення, що характеризується смисловою і структурною завершеністю і певним ставленням автора до повідомлення»; «організований за законами завершений комунікативний акт» [24, с. 7]. Аналогічної думки дотримується і О. Селіванова, розуміючи текст як вербальний посередник комунікації, для якої він є «цілісною знаковою формою організації мовлення» [40, с. 7].

У лінгводидактичних дослідженнях Н. Голуб, О. Горошкіної, Л. Мамчур, М. Пентилюк та ін. наголошено, що текст є джерелом інформації, продуктом, засобом і об'єктом діяльності. М. Пентилюк стверджує, що поняття «текст» і «висловлювання» у навчальній практиці постають як синоніми (учням пропонується «скласти текст» і «скласти висловлювання»)), «висловлюванням прийнято називати реалізований у певній ситуації спілкування текст». Водночас М. Пентилюк наголошує, що «у навчальній мовленнєвій діяльності не варто розглядати тексти-речення, що визначаються лінгвістикою» [44, с. 275].

У лінгводидактичних джерелах для початкової школи цінними для нас є визначення тексту С. Дубовик: «Зв'язані за змістом речення утворюють текст. У тексті речення розміщені в певній послідовності. До тексту можна дібрати заголовок» [15], В. Мельничайка: «Писемне висловлювання називають текстом. У тексті завжди про щось повідомляють, розповідають. Це його тема. Кожна розповідь має певну мету. У тексті можна визначити головну думку. До тексту можна дібрати заголовок» [27, с. 12].

Конструктивною в контексті нашого дослідження є думка Ф. Бацевича: різноманітність підходів до тлумачення тексту

зумовлена багатьма причинами, передусім важливістю цього поняття для людини, його складністю, а також багатовіковою традицією вивчення його в різних сферах знань. Текст як явище мовної та позамовної дійсності – складний феномен, який виконує різноманітні функції: бере участь у комунікації, допомагає зберігати і передавати інформацію у просторі й часі, фіксує психічне життя індивідів, є продуктом конкретної історичної епохи, формою існування культури, віддзеркаленням певних оцінок [1].

Узагальнюючи вищевикладене, можна дійти висновку, що попри окремі розбіжності у визначеннях, спільним є те, що текст розглядається як висловлювання, як продукт мовлення, як комунікативна одиниця, як процес комунікації, як результат нашої мовної діяльності; текст служить для досягнення мети комунікації; текст – це зв'язне висловлювання, завершений мовленнєвий твір, який вирізняється інформативністю, цілісністю, тематичною єдністю, має власну структуру, засоби лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язків його частин; сприйняття, розуміння, осмислення, оцінювання і продукування тексту відбувається в процесі комунікації.

Як бачимо, текст розглядається і як висловлювання, і як мовленнєвий твір, що має внутрішню структуру, і як основна одиниця комунікації і т. под. Безперечно, що осмислення тексту та його продукування відбувається в процесі комунікації. На сучасному етапі становлення і розвитку Нової української школи посилена увага до тексту як ефективного засобу навчання в початковій школі, тому, на нашу думку, варто розглянути лінгводидактичні особливості тексту.

Аналізуючи питання про структуру, складові частини тексту, – вступ, основну, заключну частини, відступи, – будемо спиратися на міркування А. Коваль про те, що структура тексту значною мірою зумовлюється його стилем (наприклад, текст офіційно-ділового стилю може укладатися в один абзац) і пов'язується в єдине ціле такими засобами його організації, як зміст, призначення, умови спілкування, інтонація, порядок слів. Суттєвим є те, що залежно від умов спілкування, від того, які завдання вирішуються в конкретний момент, будується текст певного стилю. Загальновідомо, що функційна стилістика традиційно виокремлює п'ять основних стилів мови: розмовний, науковий, діловий, публіцистичний, художній.

У результаті лінгвістичного аналізу тексту і практики продуктивного та репродуктивного текстотворення в межах різних функціональних типів І. Гальперин описав основні ознаки текстів, що в подальшому було розвинуто в працях Ф. Бацевича. Так, за його

визначенням, текст як лінгвістичне явище, характеризується такими ознаками: зв'язністю (в основі якої лежать тема-рематичні зв'язки в межах речення, на межі речень та між надфразовими єдностями), цілісністю, інтонаційністю, інформативністю, ситуативністю, членованістю (наявністю смислових частин), інтегративністю (єдністю цих частин), модальністю (особистісним ставленням), розгорнутістю, послідовністю, динамізмом зображуваного тощо [6, с. 48]. У багатьох визначеннях тексту доміантною ознакою є його комунікативна природа, з-поміж головних текстових категорій виділяють цілісність, зв'язність і завершеність.

Цінними для нашого дослідження є ознаки тексту, визначені М. Стельмаховичем, О. Мельничайком, М. Вашуленком: 1) внутрішня логічна зв'язність і точність; 2) смислова та структурна цілісність; 3) тематична закінченість; 4) чітка ясність для широкого кола слухачів; 5) комунікативна доцільність; 6) підпорядкованість нормам мови [46; 27; 3].

На нашу думку, текст являє собою єдність трьох аспектів – змісту, структури й мовленнєвого оформлення, які є важливими як під час сприйняття готового тексту, так і для створення власного тексту. Основними ознаками тексту вважаємо наявність заголовка, інформативність, смислова та структурна цілісність, тематична завершеність, логічна зв'язність, комунікативна доцільність і доступність учням молодшого шкільного віку.

У процесі вивчення тексту в комунікативному аспекті, як зазначає Т. Радзівська, вихідним є положення про те, що текст зберігає в собі інформацію про комунікативну ситуацію. Процес текстотворення, що складається з комунікативного суб'єкта, адресата, об'єкта, комунікативної мети, детермінується комунікативною компетенцією суб'єкта мовлення [37]. Спираючись на наукові праці Д. Хаймса, Ю. Хабермаса та інших, Т. Радзівська визначає комунікативну компетенцію автора тексту, який уміє правильно оцінювати ситуацію спілкування та створювати доречні висловлювання [36].

Доречне зв'язне висловлювання вимагає обґрунтованого і послідовного викладу думок. Цього можна досягти відповідним добором слів, поєднанням їх у реченнях, встановленням зв'язку між синтаксичними одиницями. У зв'язку з цим ми задалися метою дослідити, як має бути організована робота на уроках української мови та читання в початкових класах, щоб досягти успіху в формуванні текстотвірних умінь і навичок у молодших школярів.

Важливе місце в системі роботи над розвитком і формуванням мовно-мовленнєвої компетентності учнів відводиться аспектним

урокам з української мови, урокам розвитку мовлення, інтегрованим урокам української мови та читання (літературного читання), основною метою яких є застосування набутих на уроках мови знань та вмінь для побудови зв'язних висловлювань, тобто формування текстотвірних умінь і навичок.

Текстотвірні уміння й навички молодших школярів ми розглядаємо як уміння усвідомлювати тему висловлювання та створювати текст усно чи письмово відповідно до визначеної теми, стилю, жанру, типу мовлення, зокрема, уміння учнів збирати, аналізувати, узагальнювати матеріал для побудови власного висловлювання; уміння добирати правильно і свідомо добирати необхідні мовні засоби для оформлення висловлювання відповідно до ситуації спілкування; уміння знаходити і виправляти недоліки та помилки в змісті, структурі й мовному оформленні власних висловлювань; уміння оцінювати авторський текст з погляду його змісту, форми, задуму і мовного оформлення.

О. Божко в наукових студіях, присвячених проблемі формування текстотвірних умінь і навичок учнів, послуговується поняттям «текстотвірна компетентність» і визначає його як виявлення здатності й готовності учня до здійснення текстотвірної діяльності, до використання на практиці текстознавчих і мовних знань і відповідних умінь, навичок [2].

А. Гамза стверджує, що питання формування текстотвірної компетентності в початковій школі не можна розглядати поза межами спілкування учнів, оскільки воно сприяє розвитку та вдосконаленню вмінь і навичок усіх видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письма). Дослідниця пропонує розуміти текстотвірну компетентність як комплекс умінь щодо визначення теми висловлювання, побудови та поширення зв'язних висловлювань, добору мовних засобів, виявлення недоліків у навчальних текстах та редагування деформованих текстів з урахуванням мети й завдань спілкування [7, с. 49].

Отже, аналіз лінгвістичних та лінгводидактичних джерел дає підстави стверджувати, що поняття «текст» є багатоплановим: текст розглядається як висловлювання, як продукт мовлення, як комунікативна одиниця, як процес комунікації, як результат нашої мовної діяльності. Текст служить для досягнення мети комунікації, осмислення тексту та його продукування відбувається в процесі комунікації. Текстотвірні уміння й навички молодших школярів ми трактуємо як уміння усвідомлювати тему висловлювання та

створювати текст усно чи письмово відповідно до визначеної теми, стилю, жанру, типу мовлення.

2. Медіатекст як сучасний інструмент мовно-літературної медіаосвіти

Упродовж останніх років зростає потреба у використанні в освітньому процесі медіатекстів як ресурсу для збагачення та модернізації змісту навчання в початкових класах Нової української школи. У сучасному медіарозвиненому суспільстві ми не уявляємо освітній простір без застосування відео, мобільних додатків, інформаційно-комп'ютерних технологій, інтернету, які є інструментом для використання інформації зі світової інформаційної мережі. Тому перед педагогічною спільнотою гостро постають проблеми використання віртуального інтегрованого простору знань в освітньому процесі, формування медіаграмотних особистостей, спроможних адекватно взаємодіяти з потоками інформації. Визначені проблеми вирішуються в процесі реалізації завдань медіаосвіти, яка передбачає «навчання теорії та практичних умінь для опанування сучасних мас-медіа» [25, с. 9]. За висновками Віденської конференції ЮНЕСКО, медіаосвіта пов'язана з вивченням усіх медіакомунікацій та охоплює друковане слово, графіку, звук й рухомі зображення, що доставляються за допомогою будь-яких технологій.

Г. Онкович визначає медіаосвіту як процес «розвитку й саморозвитку особистості на матеріалах та за допомогою засобів масової комунікації», що «покликана формувати культуру комунікації, вміння усвідомлено сприймати, критично осмислювати, інтерпретувати медіатекст з метою розширення загальних, соціокультурних та професійно значущих знань, комунікативних та творчих здібностей [32, с. 10].

В Україні розпочато застосування «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні», що була погоджена постановою президії Національної академії педагогічних наук України в травні 2010 року. Головна ідея концепції полягає в сприянні становленню ефективної системи медіаосвіти в Україні для забезпечення загальної підготовки дітей та молоді до безпечної та ефективної взаємодії з сучасною медіасистемою. Згідно з цією Концепцією, медіаосвіта – частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії з сучасною системою масмедіа, як традиційними (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітніми

(комп'ютерне опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) медіа, з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій [18, с. 20].

В Україні медіаосвіта набуває державного статусу, її запровадження здійснюється на основі педагогічних інновацій. Водночас, на нашу думку, потребують наукового обґрунтування терміни «медіаосвіта», «медіадидактика», «медіаграмотність», «медіакомпетентність» та ін. крізь призму самобутності національної медіаосвіти.

Загальновизнаними на сьогодні пріоритетними напрямками розвитку медіаосвіти в Україні є такі: 1) створення системи шкільної медіаосвіти, що передбачає розроблення психологічно обґрунтованих навчальних програм інтегрованої освіти для молодших класів загальноосвітніх шкіл; 2) сприяння поширенню практики інтеграції медіаосвітніх елементів у навчальні програми з різних предметів; 3) активізація гурткової роботи, фото-, відео-, анімаційних студій, інших позакласних форм учнівської творчості медіаосвітнього спрямування; 4) розроблення стандартів фахової підготовки медіапедагогів і медіапсихологів для системи освіти, спеціалізованих навчальних курсів для підготовки і перепідготовки фахівців медіаосвітнього профілю на базі вищої педагогічної і психологічної освіти; 5) активізація співпраці вищих навчальних закладів, які готують фахівців для медіавиробництва і сфери мистецтва, з Національною академією наук України, Національною академією педагогічних наук України та Національною академією мистецтв України, з метою проведення міждисциплінарних досліджень з проблем медіаосвіти, налагодження обміну досвідом і кадрового забезпечення викладання спеціальних дисциплін для медіапедагогів; 6) організація за участю громадських об'єднань і медіавиробників різних форм позашкільної освіти, зокрема для дітей дошкільного віку, батьківської педагогіки, творчих студій для дітей і молоді, дитячих і молодіжних фестивалів, конкурсів, проєктів місцевого і всеукраїнського рівнів для сприяння розвитку медіакультури й підтримки системи медіаосвіти; 7) налагодження повноцінного суспільного діалогу для оптимізації медіаосвітньої діяльності самих медіа, підвищення психологічної та педагогічної компетентності працівників молодіжних редакцій різних медіа, поліпшення якості дитячих і молодіжних програм.

У наш час медіаосвіта здебільшого інтегрується в різні сфери освітньої діяльності, а основним засобом формування загальної медіаграмотності як результату запровадження медіаосвіти виступає

медіатекст. Поняття медіатексту висвітлено у працях В. Бабенко, О. Волошенюк, Л. Кульчицька, Г. Онкович, М. Скиба, І. Чемерис та ін.), до питання мовного оформлення медіатексту звертаються З. Дубинець, А. Мамалига, Л. Пономаренко, О. Чередниченко та ін.

Медіатекст, на відміну від звичайного тексту, є унікальним інтегрованим витвором масово-інформаційної діяльності та масової комунікації: друкований текст у пресі, повідомлення по радіо, аудіо-візуальні зображення в кіно, на телебаченні або їхні фрагменти, реклама, етикетка, SMS-повідомлення, веб-сторінка, блог, віртуальні фотоальбоми й т. ін., що має на меті вплинути й переконати адресата.

Термін «медіатекст» був запозичений у 1990-х рр. з англomовної наукової літератури, зокрема з досліджень Теун Ван Дейк, Мартін Монтгомер, Алан Белл, Норман Фейерклаф, Роберт Фаулер.

Медіалінгвістика трактує поняття «медіатекст» як «поліфункціональну гетерогенну смислову систему, яка є продуктом вербалізації когнітивної діяльності індивіда й об'єктом і результатом цілеспрямованого конструювання смислів відповідно до прагматичної орієнтації ЗМІ, складним соціально-мовленнєвим та комунікативним утворенням» [49, с. 101–102]. В. Різун визначає медіатекст як комплекс вербальної та невербальної знакових систем, оскільки саме вони формують основні підходи до створення універсального тексту в інтернеті і можуть поєднуватися між собою. Так, в медіатексті вербальна інформація може доповнюватися невербальним супроводом: відеорядом, звуковим супроводом, графікою. Таке поєднання елементів та ефектів впливу вербального і невербального рядів зумовлено не тільки специфічними властивостями, притаманними розрізненим засобам масової інформації (радіомовлення, телебачення, преса), але і різними умовами існування традиційних засобів масової інформації в інтернеті [26, с. 18].

У медійних текстах висвітлюються важливі події сьогодення та подається коментар їх у світлі тієї чи іншої прагматичної мети: вплинути на читача (глядача), сформувавши певну думку, змінити ціннісні орієнтири.

Медіатекст покликаний інформувати, оцінювати факти і події з позицій своїх творців, тому процес його оформлення є цілеспрямованою комунікативною діяльністю. Процес написання медіатексту для інтернетних засобів масової інформації передбачає формування умінь подавати інформацію стисло, максимально зберігаючи інформативну складову, чітко структурувати її, акцентувати увагу на значущих положеннях.

У наукових розвідках медіатекст розглядається як продукт діяльності автора і об'єкт діяльності читача. Автор медіатексту зосереджує в ньому свій життєвий досвід, ідеї, які він хоче висловити, зіставляє їх з життєвим досвідом читача. У сучасному медіатексті ми можемо виділити, з одного боку, розширення присутності автора через граматичні, лексичні, стилістичні та інші засоби, а з іншого – мінімалізацію присутності автора, тобто «ефект відсутності» в певних жанрах (наприклад, новинних).

Аналіз науково-педагогічних джерел, спостереження за освітнім процесом у Новій українській школі дозволяє визначити значущість медіатекстів для молодших школярів. На нашу думку, цінність медіатекстів полягає в наступному: 1) у медіатекстах чітко простежується зв'язок навчання з життям, досвідом дітей; 2) у процесі створення медіатекстів у молодших школярів формуються навички оцінювати текст з огляду його нормативності, тобто виявляти змістові неточності, мовні помилки в інформаційному медіаповідомленні, виконувати роботу над помилками в тексті, редагувати зміст тексту; 3) працюючи з медіатекстами, здобувачі освіти вчать критично осмислювати медійну інформацію, відчувати прихований підтекст у медіапродукті, розуміти світогляд автора медіаповідомлення, визначати мету комунікації в медіасередовищі, розпізнавати факти і судження медіаінформації, типові вербальні та невербальні засоби, розрізняти головні та другорядні деталі медіаповідомлення; 4) продукування медіатекстів спонукає молодших школярів до пошуку інформації в спеціальних, довідкових виданнях та розповсюдження власних медіатекстів у колі зацікавленої в них аудиторії.

Отже, у медіатексті як інтегрованому повідомленні, переданому у відповідному медіажанрі, висвітлюються важливі події сьогодення та подається коментар їх у світлі тієї чи іншої прагматичної мети: вплинути на читача (глядача), сформувані певну думку, змінити ціннісні орієнтири і т. ін. У наш час молодші школярі активно досліджують медіатексти за допомогою сучасних гаджетів, інтернету, тому важливо сформувані вміння працювати з інформацією: шукати, аналізувати, критично переосмислювати, відбирати необхідну для створення власного медіатексту. Сформовані у здобувачів початкової освіти текстотвірні вміння і навички допоможуть зробити їх перебування у медіапросторі безпечним, цікавим, корисним.

3. Методика роботи над текстом та медіатекстом у 1–4 класах Нової української школи

Відповідно до Державного стандарту початкової освіти, Типових освітніх програм Нової української школи навчання молодших школярів української мови передбачає розвиток усного та писемного монологічного мовлення здобувачів початкової освіти. У пояснювальній записці програми з мовно-літературної освітньої галузі стверджується, що зміст роботи над монологічним висловлюванням складається з переказів готових текстів і побудови власних висловлювань на основі прочитаних або прослуханих творів, переглянутих фільмів, розповідей родичів та знайомих про ті чи інші події, про випадки із повсякденного життя молодших школярів тощо [13; 47].

Відповідно до вимог чинної програми з формування монологічного мовлення в учнів 2 класу передбачено розвиток умінь усно переказувати прослуханий чи прочитаний текст розповідного характеру за поданим планом з опорою на допоміжні матеріали (ілюстрація, слова та словосполучення). Також другокласники повинні навчитися самостійно переказувати епізоди з переглянутого фільму або телепередачі, розповідати про свої спостереження, події з власного життя [47]. Допоміжним матеріалом для такої роботи мають слугувати малюнки, ілюстрації, подані складові тексту (початок, кінцівка, план). Важливим аспектом формування монологічного мовлення другокласників є навчання дітей виявлення й висловлення свого ставлення до подій або персонажів.

Розвиток і вдосконалення усного монологічного мовлення учнів 3 класу передбачає порівняно з попередніми класами більш складну та змістовну роботу. Так, третьокласників необхідно навчати усно переказувати текст докладно і вибірково. Як і в 2 класі, для навчання переказів використовуються поданий план, опорні слова і словосполучення, але вже поступово прибираються ілюстрації й малюнки. Новим напрямом роботи над усним переказом є також навчання молодших школярів повторювати зразок короткого висловлювання (три-чотири речення) із внесенням до нього своїх доповнень, міркувань, змін [47]. Тобто здобувачі освіти навчаються елементів творчого переказу. Розвиток у третьокласників умінь складати власні монологічні висловлювання передбачає роботу над побудовою усних творів типу розповіді, опису або міркування та есе. Складання усних висловлювань монологічного типу - як і під час роботи з діалогічним висловлюванням - має відбуватися з безпосередньою комунікативною метою, тобто з орієнтуванням на

ситуацію мовлення (*слухач - для кого розповідаю?; тема - про що розповідаю?; мета - навіщо розповідаю?; мовні засоби - як розповідаю?*). Крім того, третьокласники навчаються оцінювати складене висловлювання, відзначати в ньому позитивне, виявляти те, що потребує доопрацювання, та колективно вдосконалювати його.

В учнів 4 класу закріплюються й удосконалюються вміння й навички, які були сформовані в процесі роботи над монологічним мовленням у попередніх класах. Відтепер молодші школярі мають усно переказувати тексти художнього та науково-популярного стилів. За типом мовлення ці тексти мають бути не тільки розповідями, а й описами та міркуваннями. До детального й вибіркового передавання змісту тексту додається ще й стислий переказ. Діти навчаються переказів без опори на допоміжні матеріали. Учнів 4 класу продовжуємо навчати повторювати зразок короткого висловлювання (до 5 речень), поданого вчителем, вносити до нього свої доповнення, продовження. Молодші школярі мають навчитися самостійно будувати монологічне висловлювання (твір типу розповіді, опису або міркування) за спостереженнями в навколишньому світі, ілюстрацією, поданим зачином або кінцівкою, за опорними словами (час звучання до 3 хвилин) [47]. План до висловлювання в 4 класі не тільки подається в готовому вигляді, а й колективно складається самими учнями. Закріплюється вміння здобувачів освіти виражати своє ставлення до предмета висловлювання.

Відповідно до Типової освітньої програми Нової української школи в 2 класі розвиваємо в здобувачів освіти уміння працювати з художніми, науково-популярними текстами, аудіовізуальними медіатекстами, молодші школярі ознайомлюються з поняттям «текст», типами текстів, вчать будувати розповіді, описи за малюнком і запитаннями, серією малюнків, поданим початком, опорними словами, редагують деформовані речення й тексти [47]. Творчі роботи, як правило, виконуються усно. Однак, починаючи з II семестру, учням варто пропонувати самостійно записувати в зошити невеликі за обсягом висловлювання (3–4 речення).

У 3 класі продовжуємо розвивати в учнів уміння працювати з художніми, науково-популярними, навчальними текстами, аудіовізуальними медіатекстами, формуємо вміння будувати письмові висловлювання. А саме: перекази текстів, розповіді, описи, міркування, есе, аудіовізуальні тексти з використанням певних допоміжних матеріалів – запитань, опорних слів, поданого початку, плану тощо [47]. Перед виконанням кожної письмової творчої роботи

обов'язковим має бути підготовчий етап до написання роботи. Під час добору тематики текстів для переказів, творів та в цілому творчих робіт необхідно враховувати інтереси дітей, практичне спрямування та виховне значення текстів. Важливо, щоб теми творчих робіт були цікаві дітям, висвітлювали події з їхнього повсякденного життя, спонукали до висловлення власних думок, своїх оцінних суджень, висновків, порад тощо. Третьюкласники навчаються письмово висловлювати своє ставлення до того, про що вони пишуть.

У 4 класі продовжуємо розвивати в здобувачів освіти вміння працювати з художніми, науково-популярними, навчальними текстами, аудіовізуальними медіатекстами, формуємо в молодших школярів уміння писати докладні, стислі, вибіркові, творчі перекази, твори на основі власних спостережень, вражень, з обґрунтуванням власної думки, аргументацією свого вибору, власною оцінкою дій та вчинків персонажів художнього тексту чи переглянутого фільму і т. ін., розвиваємо вміння усно й письмово створювати есе, медіатексти, удосконалюємо вміння й навички перевіряти, корегувати й редагувати написане, дотримуючись культури оформлення письмових робіт [47]. Складання плану і написання творчої роботи кожний учень здійснює самостійно. Колективно клас працює лише на підготовчому етапі роботи. Індивідуальна допомога вчителя у вигляді консультації, додаткової інструкції, поради можлива окремим учням, які цього потребують.

Учитель початкових класів, організовуючи роботу з різними типами й жанрами текстів, навчає молодших школярів розуміти їх, порівнювати факти й події, аналізувати інформацію, систематизувати, класифікувати, оцінювати, використовувати за потребою у певних комунікативних ситуаціях.

Відтак, текстотвірні вміння й навички здобувачів початкової освіти, по-перше, включають здатність молодших школярів працювати з поданим текстом: слухати, читати, сприймати інформацію в тексті, розуміти її, усвідомлювати основні ключові поняття, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, порівнювати невідоме з відомим, оцінювати інформацію, висловлювати особистісне ставлення до предмета, об'єкта, явища, процесу, а по-друге, готовність здобувачів початкової освіти самостійно створювати тексти різних типів, стилів і жанрів мовлення відповідно до вимог Типової освітньої програми.

Отже, поняття про текст здобувачі освіти отримують у 2 класі, порівнюючи відмінності між реченням і текстом, а в наступних класах молодші школярі накопичують інформацію про основні ознаки тексту, його структуру, особливості мовного оформлення

тексту. У наш час залежно від умов і можливостей технічного прогресу змінилися способи передачі текстової інформації. Нині всім відомо про існування манускриптів, стародавніх літописів, проте сучасна людина все частіше послуговується текстами в редакторі Word, листи пише електронною поштою, або у Viber. Змінюється світ, удосконалюються можливості техніки, відповідно змінюються способи обміну текстовою інформацією, незмінною залишається текстова основа її передачі.

Загальне уявлення про текст в усній або письмовій формі учні одержують у період навчання грамоти. У добуквений період першокласники практично повинні ознайомитися з монологічною формою висловлювань, коли від учнів вимагають зв'язно про щось розповісти, а не лише одним реченням дати відповідь на певне запитання [3, с. 105].

Ознайомлювати учнів із поняттям «текст» починають після того, як вони оволоділи поняттям речення. У процесі практичних спостережень та аналізу текстів у буквений період в учнів поступово формуються уявлення, що текст складається з речень, у кожному з яких розповідається про щось або про когось, тобто речення в тексті об'єднані за змістом й усі разом вони допомагають зрозуміти, що хотів сказати автор [3, с. 105].

Дізнатися, про що йдеться в тексті, можна з його назви (заголовка). Заголовок тексту завжди має відповідає його змісту [3, с. 105].

Поширеними завданнями для роботи над заголовком є завдання на зразок: Прочитати назву тексту, пояснити, як ви її розумієте, чому автор саме так назвав свій твір, запропонувати свій варіант заголовка; передбачити за заголовком, про що буде розповідатися у тексті, прочитати текст і проаналізувати, чи ваші передбачення є спільними/різними у порівнянні з подіями тексту; поділити текст на частини й дібрати до них заголовки, аргументувати їх назви; дібрати заголовки до серії малюнків, ілюстрацій, коміксів.

Починаючи з 2 класу, в учнів формуються лінгвістичні уявлення про текст як зв'язне висловлювання. Зіставляючи текст із набором різноманітних речень, здобувачі освіти засвоюють інформацію про те, що текст складається із речень, об'єднаних за змістом з певною метою.

Наприклад:

- Ви вже знаєте, що текст складається з речень. А чи будь-які речення утворюють текст?
- Прочитайте подані речення.

Замок Любарта – найстаріша споруда Луцька. Замки будувались в оборонних цілях: для захисту земель від ворожих військ. Найбільша з українських фортець розташована у місті Білгород-Дністровському Одеської області. Місто Мукачєво – одне з найчарівніших міст України.

– Про що говориться в цих реченнях? Чи можна їх назвати текстом? (Ні, бо в кожному говоряться про різне, а не про одне і те саме).

Далі можна запропонувати учням для спостереження й аналізу однотематичні речення, які не є текстом. Наприклад:

Замок Любарта – один із найдавніших і найкраще збережених замків в Україні. Будівництво Верхнього замку розпочалося у 1350-ті роки й в основному, було завершено у 1430 р. На стінах замку є багато написів. Весною 1879 року Леся Українка з братом Михайлом вперше побачили замок Любарта у Луцьку. Високий мур вразив їх своєю величністю та красою.

– Прочитайте записані речення. Визначте: це текст чи окремі речення. Чому ви так вважаєте? (Це окремі речення. Хоч у них говориться про замок Любарта, але ці речення не пов'язані одне з одним за змістом).

Замок Любарта – символ Луцька. Замок має ще одну назву – «Дітище трьох князів», а саме Любарта, Вітовта та Свидригайла. Спочатку замок був дерев'яним. Його почав будувати Любарт, продовжив брат Вітовт, а закінчив будівництво найменший брат Свидригайло. Замок у Луцьку був основним економічним та політичним центром. Сучасний замок реконструйований, але порівнюючи колишні та теперішні споруди, можемо сказати, що вони залишилися майже незмінними (З газети «Волинь».

– Прочитайте записані речення. Визначте: це текст чи окремі речення. Свою думку аргументуйте. (Це текст, тому що подані речення об'єднані за змістом: розповідається про замок Любарта, пояснюється його назва, порівнюється історична та сучасна споруда. Кожне наступне речення продовжує думку попереднього, доповнює й уточнює його зміст).

На прикладах поданих текстів та подібних молодші школярі зможуть засвоїти поняття тексту, основні текстові ознаки. Зокрема, у 2 класі здобувачі освіти вивчаються основні ознаки тексту: наявність заголовку, трикомпонентної структури (зачин, основна частина, кінцівка), теми та ідеї (рис. 1).

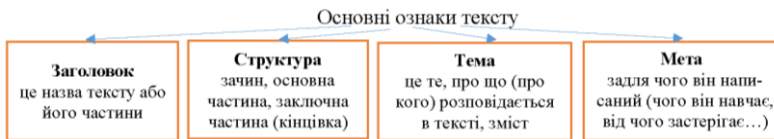

Рис. 1. Основні ознаки тексту

У 2 класі в молодших школярів формуються первинні уявлення про те, які бувають тексти, на основі зіставлення текстів різних типів. Здобувачі освіти спостерігають за текстами, в яких по-різному розповідається про один і той самий предмет, явище, процес, аналізують ці тексти, з'ясовують, що в них спільного, а що відмінного, роблять відповідні висновки. Для аналізу текстів рекомендуємо скористатись таблицею 1.

Таблиця 1

Типи текстів

Типи текстів	Розповідь	Опис	Міркування (роздум)
Питання	Що сталося? Що відбулося?	Який? Яка? Яке? Які?	Чому? Для чого?
Мета створення	Розповісти історію про події	Описати зовнішність людини, тварини, картину природи, предмет та ін.	Пояснити або довести думку, розповісти про причини явищ, подій

Здобувачі початкової освіти вчаться розпізнавати тексти різних типів, виокремлювати елементи опису чи міркування з розповідних текстів, створювати тексти різних типів, вчаться редагувати невдало складені. Під час складання текстів різних типів рекомендуємо скористатись таблицею 2.

Під час вивчення будови тексту молодші школярі ознайомлюються з поняттям «абзац», засвоюють, що кожна структурна частина починається з нового рядка – абзацу. Із терміном «абзац» здобувачі освіти ознайомлюються в букварний період навчання грамоти, коли за завданням учителя знаходять певний абзац, зачитують його, знаходять потрібну інформацію, відтворюють її, на письмі оформляють відступом управо на початку рядка.

Таблиця 2

	Розповідь <i>Що сталося? Що відбулося?</i>	Опис <i>Який? Яка? Яке? Які?</i>	Міркування (роздум) <i>Чому? Для чого?</i>
Зачин	Час і місце події	Загальне враження чи уявлення про предмет (явище)	Твердження, яке потрібно довести, оцінка
Основна частина	Розгортання події <i>(спочатку, потім, після того, пізніше, через певний час, далі, тоді, нарешті, насамкінець)</i>	Ознаки предмета (явища)	Доведення (доказ) (По-перше, по-друге, по-третє; на мою думку; я підтримую; я вважаю, я стверджую; я переконана...)
Заключна частина (кінцівка)	Завершення події	Висновок	Висновок <i>(Отже, отож, безумовно...)</i>

У 3–4 класах учитель поглиблює знання молодших школярів про текст, його основні ознаки, продовжує формувати вміння складати тексти різних типів і жанрів. Здобувачі початкової освіти ознайомлюються з поняттями «тема», «мета», з'ясовують, що залежно від мети ми складаємо той чи інший тип твору, удосконалюють вміння добирати до тексту заголовки, редагувати зміст та мовне оформлення написаного тексту.

Упродовж останніх десятиліть широкої популярності набуває есе як літературно-публіцистичний жанр, написання якого часто практикують на уроках української мови та літератури, під час олімпіад, конкурсів, для участі в науково-дослідницьких проєктах і т. ін. Попри використання жанру у власному творчому процесі окремих письменників та журналістів, есе також застосовують як метод оцінки знань, умінь, компетентностей в освітньому процесі. Практика написання екзаменаційних робіт у формі есе вже давно запроваджена в європейській та американській освіті. У сучасному трактуванні термін есе в перекладі з французької мови *essai* означає спроба, нарис, начерк, це невеликий за обсягом прозовий твір, що має довільну композицію та висловлює індивідуальні думки й враження з конкретного приводу чи питання і не претендує на вичерпне й визначальне трактування теми [4, с. 242].

До навчальної програми з української мови (2016 р.) складання есе усно було запроваджено в 3–4 класах. У Типових освітніх

програмах Нової української школи з мовно-літературної освітньої галузі передбачено написання есе в 3–4 класах [47, с. 192]. Здобувачі початкової освіти вивчають термін есе, засвоюють основні вимоги до змісту й структури есе, вчать відрізняти есе від твору-розповіді,-опису,-міркування, складати усно й письмово есе на задану тему та відповідно до комунікативної мети, або на довільну тему (під керівництвом учителя) [47, с. 250].

На думку авторів програм і чинних підручників, «введення есе до програми з української мови в початковій школі зумовлено необхідністю формування в молодших школярів умінь креативно мислити; зв'язно, послідовно й грамотно висловлювати свої думки, погляди, оцінні судження; передавати словами власні почуття, пояснювати їх, думати не так, як усі, виявляти свою індивідуальність у вираженні неординарних думок». Слушним є твердження О. Глазової про те, що есе дає учневі простір для викладу думок, не обмежує композиційними, змістовими чи стилістичними межами [9, с. 11], що не характерно для інших видів творчих робіт.

Водночас цілком погоджуємось із твердженням М. Греб, Н. Грони в тому, що для есе притаманна довільна композиція, проте есе має обов'язкові структурні компоненти: 1) вступ, в якому необхідно обґрунтувати вибір теми, правильно сформулювати тезу (20 % від загального змісту); 2) основну частину, в якій відбувається розгортання думки щодо порушеної проблеми та подається її аргументація (60 % від загального змісту); 3) узагальнення висновків відповідно до теми (20 % від загального змісту) [12, с. 131].

Складаючи есе здобувач початкової освіти повинен пам'ятати про те, що найбільше цінується самостійність, аргументованість, оригінальність вирішення проблеми. Корисною, на нашу думку, могла б бути структурно-логічна схема для написання есе:

Рекомендуємо під час написання есе використовувати пам'ятку.

Пам'ятка

1. Висловлюю власну думку, враження, роздуми, асоціації, факти, своє ставлення так, ніби з кимось розмовляю.

2. Обґрунтовую, чому це питання мене зворушило, ілюструю прикладами.

3. Розмірковую над проблемою переконливо. Порівнюю різні погляди, ідеї. Думки висловлюю впорядковано за змістом.

4. Роблю висновок.

5. Записую текст на чернетку, перечитую його, редагую, переписую в зошит.

Для формування у молодших школярів умінь і навичок писати есе можна використовувати такі завдання: скласти есе за зразком, за поданим початком, за опорними словами (поданим дидактичним матеріалом), на задану тему.

Орієнтовна тематика текстів-есе: *Якби я був (була) чарівником, я б ... Що б я змінив (змінила) у своїй школі? Чи можуть мною пишатись батьки? Ким я хочу бути, коли виросту? Чи буває мені сумно, коли йде дощ? Якими будуть гаджети в майбутньому? Чи зможу я прожити без Інтернету? Яка мені користь від інтернетних програм? Навіщо письменники пишуть книжки? Чи потрібно, щоб усі бажання збувалися? Найкращий день мого життя. Мій улюблений вид спорту. Мобільний телефон: потреба чи забаганка? Учись спокую в природі! Я люблю Україну (рідне місто) і т. под.*

Подаємо зразок тексту есе. Завдання: скласти есе за зразком на тему «Приємні несподіванки в парку (лісі, на озері ...)».

Зимовий подарунок

Я поверталась зі школи додому через міський парк. Все навкруги було вкрито білим, пухнастим снігом. Небо чисте, блакитне. На сонці сніг виблискує, ніби коштовне каміння.

Раптом переді мною закружляли, як у таночку, кілька сніжинок. Я простягнула руку, щоб зловити їх. Йї подумала: напевно, це зима зробила мені подарунок. А за що?

Можливо, щоб підняти мій настрій. А може, щоб привернути увагу до її краси, адже кожна сніжинка – то наче витвір мистецтва, ніби якийсь казковий майстер-ювелір зробив цю дивовижну мережану прикрасу. А може, просто в ту мить, коли я проходила стежкою, легенький вітерець торкнувся білосніжної шуби ялинки, і сніжинки випадково потрапили до моїх рук.

Але, як би там не було, я зраділа такому подарунку і вирішила погуляти міським парком.

Важливо під час складання есе виробляти в здобувачів початкової освіти уміння критично мислити, зв'язно, послідовно й правописно грамотно висловлювати свої думки, погляди, оцінні судження, власні почуття й емоції. Тому рекомендуємо скористатися правилами написання есе.

Правила написання есе

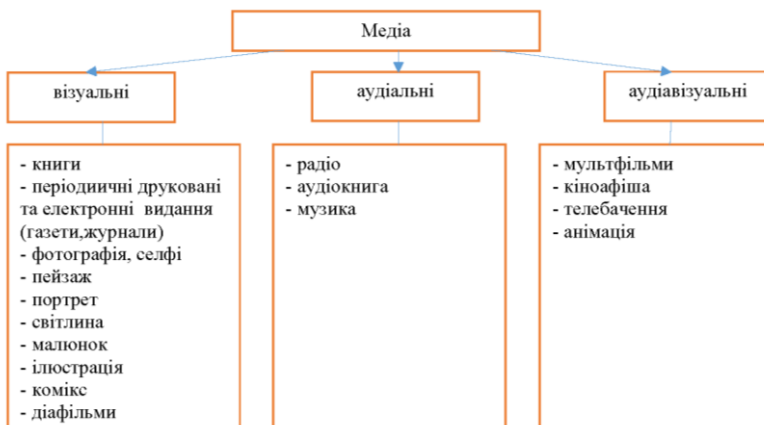
1. Пригадай, що тебе вразило, здивувало, зацікавило.
2. Напиши про своє ставлення до того, про що розповідаєш.
3. Події описуй логічно й стисло, зрозуміло й переконливо, використовуй художні засоби мови.
4. Бажано, щоб заголовок привернув увагу читача, а останній абзац залишився у пам'яті читача для роздумів.

Складаючи есе, молодші школярі повинні пам'ятати про цілісність тексту, ідея якого має бути чітка й зрозуміла, нічого зайвого, лише інформація для розкриття власної позиції автора, логічна структура, переконливе аргументування порушеної проблеми, невеликий обсяг – 7–10 речень.

Отже, есе як літературно-публіцистичний жанр у системі рідномовної освіти початкової школи є цінним для розвитку усного й писемного мовлення молодших школярів, виявлення їх творчих здібностей, формування вмінь мислити, структурувати інформацію, установлювати причинно-наслідкові зв'язки, ілюструвати власну позицію відповідними прикладами, удосконалювати стиль письма.

Відповідно до Типової освітньої програми змістова лінія «Мосліджуємо медіа» передбачає «формування в учнів 1–2 класів умінь аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати інформацію

в медіатекстах та використовувати її для збагачення власного досвіду, створювати прості медіапродукти» [47, с. 7]. У 3–4 класах здобувачі освіти ознайомлюються з основами медіаграмотності. У молодших школярів «формується уявлення про межу між реальним світом і світом мас-медіа. Вони вчаться інтерпретувати, аналізувати, оцінювати медіатексти (фільм, мультфільм, реклама, фотографія тощо) та створювати прості медіапродукти. Змістова лінія «Досліджуємо медіа» пропонує інструмент для активного критичного освоєння комунікативного медіасередовища» [47]. Здобувачі початкової освіти ознайомлюються з візуальними, аудіальними, аудіовізуальними медіа, інтернетом, рекламою, маніпуляціями в медіа. Медіа за способом передачі інформації поділяються на такі види: преса, радіо, кіно, телебачення, відео, комп'ютерні мережі. За змістом визначають такі медіа: ідеологічні, політичні, морально-виховні, пізнавально-навчальні, естетичні, екологічні, економічні. За функціями і цілями використання: отримання інформації, обговорення і розв'язання побутових проблем, розваги, соціальне управління. За результатом впливу на людину: розширення світогляду, самопізнання, самовиховання, самонавчання, самоствердження, самовизначення, соціалізація. Відповідно до каналу сприйняття інформації медіа класифікують на візуальні, аудіальні, аудіовізуальні.

Візуальна форма комунікації здійснюється за допомогою візуальної мови (зображень, знаків, образів та ін.) та використовує виключно зоровий канал сприйняття інформації. Відомо, що людина

отримує до 80% усієї інформації саме через зір, оскільки яскраве і ефектне зображення може швидше привернути увагу людини, ніж лише текст. Візуальні образи більш зрозумілі та більш емоційні для дітей молодшого шкільного віку.

Аудіальна форма комунікації, на перший погляд, дуже близька до вербальної, але, насправді відрізняється від неї тим, що на відміну від вербальної форми комунікації (письмової) має зовсім інший канал сприйняття інформації – слуховий (усна комунікація) та існує лише в електронному просторі. Із трьох складових звукової інформації, що лежать в основі аудіальної комунікації (звук, мова, музика), найбільш значущим є звук, який входить до складу слова і музики і виступає як універсальний засіб спілкування між людьми.

Аудіовізуальна форма комунікації об'єднує в собі аудіальне сприйняття через слуховий канал, та візуальне – через візуальний канал: слух + зір.

Одним із найбільш поширених візуальних медіа є листівка. Традиція вітати зі святами за допомогою листівки з'явилася під кінець XVIII ст. З того часу листівки неодноразово змінювали свій вигляд, але незмінною залишається їх здатність дарувати рідним людям, знайомим частинку тепла та святкової атмосфери.

Відповідно до Типової освітньої програми Нової української школи у 2 класі учні вчать писати привітання [47, с. 51]. Молодші школярі оформлюють свої привітання у форматі стандартної вітальної листівки. У «Словнику української мови» вітання потрактовано як «1. Слова або жести, звернені до кого-небудь під час зустрічі на знак прихильного ставлення, доброзичливості. 2) Усне або письмове поздоровлення чи побажання здоров'я, успіхів і т. ін.» [4, с. 686]. Здобувачі початкової освіти усвідомлюють, що привітання є виявом уваги до людей і засвідчує приязне ставлення до них. У такий спосіб люди намагаються підтримувати добрі родинні взаємини або ділові виробничі відносини. Тобто листівка була популярним засобом комунікації, тому до кожного свята люди намагалися відправити листівку близьким або друзям.

У наш час вітальні листівки можна купити або виготовити власноручно. Часто учні виготовляють самостійно вітальну листівку: на якісному, можна кольоровому, папері розміщують декоративний малюнок або аплікацію, визначають місце для привітання. Традиційно вітальні листівки є символічними зображеннями свята, тому на них відтворюють характерні для кожного свята атрибути: ялинку, іграшки, Діда Мороза, Снігурочку – на Новий рік; паску, писанки – на Великдень, квіти, іграшки – на день народження і т. под.

Цікавою для учнів може бути інформація про історію виникнення перших вітальних листівок. Так, точної дати появи першої листівки донині невідомо, приблизно 150–200 років тому. За однією з версій, перша різдвяна листівка з'явилася в Англії 1794 року. Художник Добсон як привітання до свята відправив своєму другові картинку із зображенням родини навколо ялинки. Другові це сподобалося, і наступного року Добсон виготовив декілька десятків подібних карток і розіслав їх всім своїм знайомим. А ще через декілька років знайшовся підприємець, який розпочав продавати мальовані вітальні картки. За іншою версією, вперше різдвяні листівки з'явилися 1841 року у вітрині книжкового магазину в Шотландії [5].

В Європі перші новорічні вітальні листівки (формат поштової картки) з'явилися в Австрії. На них не було малюнків. Потім у Німеччині та Франції почали продавати яскраво оздоблені новорічні листівки. В їхньому оформленні використовували пташине пір'я, кольоровий папір, засушені квіти, шкіру, бісер, оксамит тощо. Такі листівки потрібно було вручати особисто, тому що пересилання поштою їх зіпсувало б. Подібні листівки з аплікаціями, витинанками популярні і в наш час.

Нині, коли здебільшого переважає дистантне спілкування у соцмережах, за допомогою сучасних гаджетів, особливо цінним є вербальне привітання наживо.

Актуальними впродовж останніх років стали віртуальні вітальні листівки, створені за допомогою комп'ютерної графіки, які надсилають електронною поштою, вайбером тощо. Першу мобільну листівку відправили у 2003 році. Поширеними є відеолістівки, які подібні до електронних, тільки створені у форматі відео.

Вивчаючи у 2 класі вітальну листівку, варто ознайомити учнів із правильними формами звертань, привітань, підписів, які можна подати у словничку. Наприклад,

Словничок Форми звертання

Люба матусю!

Дорога сестричко!

Шановна Наталіє Леонідівно!

Вельмишановний Іване Миколайовичу!

Вітаю тебе (Вас) щиро, сердечно, від усього серця, від усієї душі.....Бажаю...

Підпис

Твій брат Артем

Ваша учениця Оксана Бойко

З високою повагою та вдячністю

Зразок листівки

Люба бабусю!

Вітаю Вас із Новим роком. Бажаю здоров'я, достатку, святкового настрою, злагоди в родині. Нехай Новий рік подарує Вам бажані зустрічі з рідними й друзями. Будьте щасливі в прийдешньому році!

Ваш онук Богдан

Отже, упродовж тривалого часу ми сприймаємо вітальну листівку як атрибут свята, комунікації, привітання. Тому молодші школярі, продовжуючи традиції писемної комунікації нашого народу, ознайомлюються в 2 класі з особливостями вітальної листівки, вивчають форми звертань, вимоги до змісту та мовного оформлення листівки.

Поширеними серед молодших школярів є буктрейлери як один із видів аудіовізуального медіа. Учитель демонструє учням власне бачення змісту книги через відеовізуалізацію головної ідеї твору, представлення літературних персонажів, висвітлення проблем художнього твору, створивши трейлер до книги. Це один із способів мотивації учнів не лише читати, але і проявити власний творчий потенціал, за можливості самому створити такий відеоролик.

Буктрейлер – це відеоролик про книгу чи художній твір, в якому цікаво та насичено подається ключова ідея, спонукаючи до прочитання повної версії. Це свого роду рекламний хід, який привертає увагу до тексту через залучення візуальних засобів. «Родзинка» буктрейлеру – інтрига. Тому головна задача такого виду мистецтва – не стільки передати головний зміст, скільки викликати захоплення, зацікавлення та сильні емоції.

Ідея створення буктрейлера виникла ще у 1986 році і вперше була реалізована у вигляді слайд-шоу з ілюстраціями та відповідними підписами. Перші відеоролики про книги почали з'являтися у 2002 році у США. Їх створення ініціювалося видавцями як засіб рекламування літературного твору. На той час це був принципово новий тип реклами, який привертав увагу до окремої книги з-поміж тисяч інших. З 2010 року цей жанр набув поширення і в Україні.

Щоб зацікавити учнів до читання художньої літератури, рекомендуємо візуалізувати їх у 3-хвилинному проморолику – буктрейлері, оскільки анотація до книги – це сухо, стисло і переважно нецікаво. Пропонуємо буктрейлер про літературну творчість письменниці рідного краю Надії Гуменюк, яка для дітей написала 23 книги: вірші, лічилки, мирилки, скоромовки, вірші-звукограйки, календарно-обрядова поезія, казки, оповідання, повісті

і т. под. (рис. 1. QR-код буктрейлера «Твори для дітей Надії Гуменюк»).

Рис. 1. QR-код буктрейлера «Твори для дітей Надії Гуменюк»

За змістом буктрейлери поділяють на: а) розповідні, б) атмосферні, в) концептуальні [5]. Розповідні – привертають увагу читача до сюжету книги. Їх мета – досягти того, щоб після перегляду відеоролика потенційний читач захотів дізнатися, з чого історія починається і чим закінчується. Тому не можна просто переказувати сюжет, має зберігатися інтрига, таємниця. Варто подумати, чим саме рекламована книга може зацікавити читачів? Можливо, героїчними вчинками літературних персонажів, може, динамічним сюжетом і т. ін. Чи навпаки, проста (навіть банальна) історія, знайома кожному із власного життя... Потрібно звернути увагу на ключові моменти: герої, місце події, конфлікт, інтрига.

Атмосферні буктрейлери передають настрій книги, роблять акцент на емоціях. Під час створення атмосферного буктрейлера треба визначити атмосферу книги та засоби, за допомогою яких її можна передати. Наприклад, якщо книга написана в жанрі фентезі, то можна зробити акцент на атмосфері чаклунства і магії, добираючи ілюстрації з чаклунами і відьмами, таємничими пейзажами та незвичайними істотами. Якщо героєві належить робити складний вибір, можна використати в тексті антоніми (добро – зло, любов – ненависть тощо).

Концептуальні буктрейлери зосереджують увагу на розкритті незвичайної ідеї твору, на світогляді автора, на смисловому наповненні книги, на авторських цікавих думках, роздумах, які він хоче донести до читача. Концептуальні буктрейлери вдало рекламують класичну, філософську, публіцистичну літературу. Художні твори сучасних авторів теж можна рекламувати у такий спосіб, якщо вони вирізняються

оригінальним поглядом на світ, торкаються гострих, дискусійних тем. Під час створення концептуального буктрейлера важливо, щоб оригінальність думок не перетворилась на нудну банальність. Можна привернути увагу дискусійними, провокативними твердженнями, але при цьому не забувати про доречність, мати відчуття міри та належний естетичний смак. Доцільними є питальні речення, які спонукають глядачів до роздумів.

За формою подачі матеріалу буктрейлери поділяються на такі види: калейдоскоп, епізод, анонс, тизер [5]. Калейдоскоп – відеоролик, що складається з коротких, найбільш цікавих або видовищних фрагментів книги. Епізод – буктрейлер, який створюється у вигляді невеликої сюжетної історії. Відеоряд такого ролика являє собою один ефектний епізод, здатний захопити читача, навіть без контексту. Анонс – буктрейлер, у якому використовується спеціальний відеоматеріал, «знятий» виключно з рекламною метою і відсутній у книзі. Тизер – відеоролик, побудований як загадка: містить частину інформації про книгу, але сама книга не називається. Цей прийом застосовують для створення інтриги навколо книги. Його використовують видавництва, які рекламують свою продукцію. У більшості випадків тизери використовують в комплексі: спочатку потенційну аудиторію заманюють і зацікавлюють за допомогою тизера, а вже потім безпосередньо рекламують продукт за допомогою інших стандартних засобів, наприклад, традиційних буктрейлерів.

Перед тим, як почати створювати буктрейлер, «творцю» проекту необхідно розробити структуру відеоролика, побудувати сюжет, дібрати музику, створити дизайн титрів.

Етапи створення буктрейлера

1. Вибір книги. Мотивацій у виборі книг для створення проморолика може бути безліч: улюблена, сучасна, програмна класика тощо.

2. Створення сценарію (продумати сюжет і написати текст). Сюжет – це основа буктрейлера, те, з чого він буде складатися. Важливо внести інтригу і вибудувати сюжет таким чином, щоб глядачеві неодмінно захотілося прочитати книгу і обов'язково дізнатися, що ж буде далі. Відеоролик не повинен бути довгим, не більше 3 хвилин. Це оптимальний час, щоб утримати увагу глядача – потенційного читача.

3. Зібрати матеріали (дібрати зображення, відсканувати ілюстрації з книги, «відзняти» своє відео або ж знайти відео з тематики в інтернеті).

4. Записати озвучений текст, якщо це передбачено за сценарієм.
5. Вибрати програму для здійснення монтажу.
6. Здійснити відеомонтаж. Вирізати/склеїти кілька фрагментів відео, додати звукові доріжки, змінити розмір відео, накласти ефекти, переходи та експортувати у відповідний формат. Як приклад, пропонуємо QR-код буктрейлера «В. Нестайко «Дивовижні пригоди в Лісовій школі» (рис. 2).

**Рис. 2. QR-код буктрейлера
«В. Нестайко «Дивовижні пригоди в Лісовій школі»**

Можна запропонувати учням самостійно створити відеоролик або розробити спільний проєкт командою. Причому візуалізацію можна зробити за допомогою наявних в інтернеті світлин чи відеоматеріалів, або спробувати себе у ролі акторів і відтворити у такий спосіб зміст твору.

Отже, створення буктрейлера у межах освітнього процесу, з одного боку, популяризує художні твори, а з іншого мотивує сучасних здобувачів освіти до читання книг, дозволяє реалізувати творчі здібності молодших школярів.

ВИСНОВКИ

На сучасному етапі розвитку шкільної освіти великого значення набуває проблема формування текстотвірних умінь і навичок молодших школярів як важливого чинника в становленні національно-мовної особистості Нової української школи. Успіх у формуванні текстотвірних умінь і навичок здобувачів початкової освіти залежить від урахування лінгвістичних, психологічних і лінгводидактичних засад. Психологічні чинники орієнтують урахувати особистісні та вікові характеристики, особливості розвитку мислення, пам'яті, уваги, мови, мовлення молодших школярів. Лінгводидактичні засади передбачають визначення

підходів, принципів, методів, прийомів, засобів формування текстотвірних умінь і навичок у здобувачів початкової освіти.

У дослідженні зацентовано увагу на лінгводидактичних засадах формування текстотвірних умінь і навичок молодших школярів. Критичний аналіз лінгвістичної та лінгводидактичної літератури дозволяє уточнити поняття «текст», «медіатекст», «текстотвірні уміння і навички». Н. Голуб, О. Горошкіна, С. Караман, Л. Овсієнко, А. Нікітіна, М. Пентилюк, Т. Симоненко та ін. трактують дефініцію «текст» як висловлення, що має власну внутрішню структуру, певну побудову та є продуктом монологічного або діалогічного мовлення, вираженим в усній або писемній формах. Виділяють такі основні ознаки тексту: інформативність, завершеність, цілісність, зв'язність, послідовність. Текст характеризується структурною організацією (складається зі вступу, основної частини, заключної частини (кінцівки)). Текст належить до певного стилю мовлення. Медіатекст є унікальним інтегрованим витвором масово-інформаційної діяльності та масової комунікації, що має на меті інформувати, оцінювати факти і події, впливати на погляди й переконання адресата. На сучасному етапі розвитку лінгводидактики посилена увага до тексту та медіатексту як ефективного засобу навчання української мови в Новій українській школі.

АНОТАЦІЯ

У підрозділі монографії висвітлено лінгводидактичні засади формування текстотвірних умінь і навичок у молодших школярів. Потрактовано терміни «текст», «медіатекст», «медіаграмотність», «текстотвірні уміння й навички», «есе», «візуальні медіа», «аудіальні медіа», «аудіовізуальні медіа», «буктрейлер» у лінгвістичних і лінгводидактичних студіях, уточнено категорійний апарат дослідження. Визначено текст як висловлювання, як продукт мовлення, як комунікативну одиницю, як процес комунікації і як результат нашої мовної діяльності. Описано структуру текстів, охарактеризовано основні ознаки текстів. Зацентовано увагу на розвитку медіаосвіти в Україні, визначено результатом впровадження медіаосвіти медіатекст. Аргументовано значущість медіатекстів для молодших школярів. Висвітлено методика роботи над текстом, медіатекстом у 1–4 класах відповідно до чинної Типової освітньої програми Нової української школи. Наголошено на доцільності формувати текстотвірні вміння й навички у здобувачів початкової освіти Нової української школи. Результатом дослідження є обґрунтовані висновки про важливість формування

текстотвірних умінь і навичок у здобувачів початкової освіти та доцільність їх розвитку в процесі рецептивної та продуктивної мовленнєвої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Київ: Академія, 2004. 346 с.

2. Божко О. П. Сучасні підходи до формування текстотвірних умінь учнів під час вивчення синтаксису складного речення. Педагогічні науки: зб. наук. праць/Херсон. держ. ун-т; відп. ред. проф. Є. С. Барбіна. Вип. 64. Херсон: ХДУ, 2013. С. 94–100.

3. Вашуленко М.С. Методика викладання української мови в початковій школі. Київ, 2008. 318 с.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. на CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ: 2009. 1736 с.

5. Вікіпедія. <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення 14.11.2021).

6. Гальперин И.Р. Методы обучения и умственное развитие ребенка. Москва, 1985. 40 с.

7. Гамза А. В. Формування текстотвірної компетентності в молодших школярів на засадах лінгводидактики. *Педагогічні науки*. Бердянськ: ФО-П Ткачук О.В., 2016. С. 48–53.

8. Глазова О. П. Перспективність і наступність у формуванні текстотвірних умінь в учнів початкових і 5 класів загальноосвітньої школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02/Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 1999. 18 с.

9. Глазова О. П. Есе як вид роботи з розвитку писемного мовлення школярів. *Методичні діалоги*. 2010. № 5. С. 11–16.

10. Голуб Н. Робота з текстами на уроках української мови у процесі вивчення синтаксису й пунктуації у 8–9 класах. *Українська мова і література в школі: наук.-метод. журнал*. 2017. № 1. С. 2–8.

11. Горошкіна О. М. Лінгводидактичні засади навчання української мови в старших класах природничо-математичного профілю: монографія. Луганськ: Альма-матер, 2004. 362 с.

12. Греб М., Грона Н. Есе в початковій школі: композиційні особливості, методика написання. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Серія «Педагогіка». 2019. С. 128–133.

13. Державний стандарт початкової освіти (2018). URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti> (дата звернення: 04.12.2021).

14. Донченко Т. Мова має вивчатися у мовленні, в текстах різних стилів, типів і жанрів мовлення, кращих її зразках. Українська мова і література в школі: наук.-метод. журнал. 2008. № 3. С. 2–5.

15. Дубовик С., Мосійчук Д. Формування в молодших школярів уміння будувати тексти різних стилів. *Молодий вчений*. 2021. № 6. С. 163–167.

16. Загнітко А. П. Лінгвістика тексту. Теорія і практикум: наук.-навч. посіб. Донецьк: Вид-во ДонНУ, 2006. 289 с.

17. Ковалик І. І. Методика лінгвістичного аналізу тексту. Київ, 1984. 119 с.

18. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/16501/2016-04-27-kontseptsiya-vprovadzheniya-mediaosvity-v-ukraini-nova-redaktsiya/> (дата звернення: 20.12.2021)

19. Кратасюк Л. М. Інтерактивні методи в навчанні учнів 5–6 класів створювати тексти різних типів: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2013. 272 с.

20. Кулик О. Д. Пріоритетність текстоцентричного підходу до навчання української мови в загальноосвітній школі. Теоретична і дидактична філологія: зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький: ФОП Лукашевич, 2013. Вип. 15. С. 38–48.

21. Лещенко Г. П., Груба Т. Л. Концептуальний аналіз тексту як засіб формування мовної особистості учнів середніх класів. Педагогічні науки: зб. наук. праць/Херсон. держ. ун-т; відп. ред. проф. Є. С. Барбіна. Вип. 64. Херсон: ХДУ, 2013. С. 106–109.

22. Літературознавчий словник-довідник. / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ: ВЦ Академія, 2007. 752 с.

23. Мамчур Л. Перспективність і наступність у формуванні комунікативної компетентності учнів основної школи: монографія. Умань: Видавець «Сочінський», 2012. 449 с.

24. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилїстика української мови. Київ, 2003. 462 с.

25. Медіаграмотність у початковій школі: посібник для вчителя / Волошенюк О. В., Ганик О. В., Голощапова В. В., Дегтярьова Г.А., Іванова І. Б., Кожанова А. Ю., Пиза Г. Ю., Шкрєбець О. О., Янкович О. І. / За редакцією Волошенюк О. В., Іванова В. Ф. Київ : ЦВП, АУП, 2018. 234 с.

26. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / за наук. ред. В. В. Рїзуна. Київ: Центр Вільної Преси, 2013. 352 с.

27. Мельничайко В. Я. Лінгвістика тексту в шкільному курсі української мови. Київ, 1986. С. 5–47.

28. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах: підруч. для студ. філол. фак-тів ун-тів/кол. авт. за ред. М. І. Пентилюк; М. І. Пентилюк, С. О. Караман, О. В. Караман та ін. Київ: Ленвіт, 2009. 400 с.

29. На Урок – освітній проект. Буктрейлер: як створити зі школярами міні-фільм про книгу: веб-сайт. URL: https://naurok.com.ua/post/buktreyley-yak-stvoriti-zi-shkolyarami-mini-film-pro-knigu_ (дата звернення 14.11.2021).

30. Нечволод Л.І. Сучасний словник іншомовних слів. Харків, 2007. 768 с.

31. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. Київ: Аконіт, 2008. Т.2. 928 с.

32. Онкович Ганна. Віртуальний інтегрований простір знань і засоби освіти. *Педагогічні науки: Збірник наукових праць*. Полтава, 2010. Вип.2. С.10–15.

33. Палихата Е. Я. Методика навчання українського усного діалогічного мовлення учнів основної школи: монографія. Тернопіль: ТДПУ імені Володимира Гнатюка, 2002. 271 с.

34. Пономарьова К. І. Вивчення есе на уроках української мови в 3–4 класах. *Початкова школа*. 2019. № 11. С. 14–18.

35. Поштова листівка. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D1%88%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%96%D0%B2%D0%BA%D0%B0 (дата звернення: 03.12.2021).

36. Радзівєвська Т. В. Текст як засіб комунікації: монографія/АН України; Ін-т укр. мови; відп. ред. М. М. Пешчак. Київ: Ін-т укр. мови АН України, 1993. 194 с.

37. Радзівєвська Т. В. Комунікативно-прагматичні аспекти текстотворення: дис. ... докт. філол. наук: 10.02.15 – загальне мовознавство / Ін-т укр. мови НАН України. Київ, 1999. 390 с.

38. Різун В., Мамалига А., Феллер М. Нариси про текст: теоретичні питання комунікації і тексту. Київ: РВЦ «Київський університет», 1998. 336 с.

39. Садикова Л.В. Жанр есе у французькій літературній традиції. *Наукові записки*. Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди. Сер. Літературознавство. Харків, 1997. Вип. 6 (11). С. 7–11.

40. Селіванова О. О. Основи теорії мовної комунікації: підручник Черкаси: Вид-во Чабаненко Ю. А., 2011. 350 с.

41. Семенов О. М., Ячменик, М. М. Медіакультура вчителя-словесника. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015.

42. Словник української мови: в 11 томах. Київ: Наук думка, 1970. Т. 1. С. 686.
43. Словник української мови: у 11 т. Київ: Наук думка, 1970–1980. Т. 9. 916 с.
44. Словнику-довіднику з лінгводидактики Словник-довідник з української лінгводидактики: навч. посіб. / за ред. М. І. Пентилюк. Київ, 2015. 320 с.
45. Словник іншомовних слів: 23000 сл. та термінол. словосполучень / Пустовіт Л.О., Скопненко. О.І., Сьота Г.М., Цимбалюк Т.В. Київ, 2000. 1017 с.
- «Новому тлумачному словнику української мови»
46. Стельмахович М. Г. Система роботи з розвитку зв'язного мовлення в 4–8 класах. Київ, 1981. С. 136.
47. Типові освітні програми Нової української школи для закладів загальної середньої освіти: 1-2 та 3-4 класи. Київ : «Світоч», 2019. 336 с.
48. Українська мова: енцикл./редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., виправл. і допов. Київ: “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.
49. Шевченко Л. І., Дергач Д. В., Сизонов Д. Ю. Медіалінгвістика: словник термінів і понять. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2014. 380 с.
50. Шелехова Г. Формування в школярів умінь сприймати усне і писемне мовлення. Українська мова і література в школі: наук.-метод. журнал. 2003. № 4. С. 7–11.
51. Danes F. Functional Sentence Perspective and the Organization of the Text. Papers on Functional Sentence Perspective/ed. by F. Danes. Praha: Academia, 1974. P. 106–128.
52. Hymes D. On Communicative Competence. 1972. New York: Penguin, P. 269-293.
53. Komorowska H. Metodyka nauczania języków obcych. Warszawa: Fraszka Edukacyjna, 2007. 204 s.

Information about the author:

Vitiuk Valentyna Volodymyrivna

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Professor at the Department of Theory and Methods
of Primary Education

Lesya Ukrainka Volyn National University
13, Voli Ave, Lutsk, 43025, Ukraine